КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review -- Lwiw Poland

Ч. 9.
ВЕРЕСЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

## *НА ОКРАЮ ДНІВ*

### РОБЛЕНИЙ ЕНТУЗІЯЗМ.

Війна — як спосіб виходу з тяжкого внутрішнього положення — ось коротка характеристика найновішої імпрези італійського режіму. Хай коштує що хоче — аби поширити територію держави! Нація мусить і повинна розрастатися числом, хочби коштом всіх других народів світу! І в консеквенції маємо абісинську аферу, як колись була російсько-японська війна, російсько-турецька і т. д. Денний видаток на саму підготовку війни в теперішній стадії подають в сумі 12 до 15 міліонів лірів; в річному відношенні це робить 5 до 6,5 міліярдів.

А все-ж таки мимо всієї інсценізації й дивовижних пропаґандивних тріків уряду — нарід італійський не проявляє ніякого ентузіязму для війни. Здоровий інстинкт пробудився і противиться неприродньому способі поборювання кризи. Як свідчить римський кореспондент »Діла«, навіть партійців фашистів мусять дисциплінарним натиском приневолювати до участи в уличних демонстраціях на честь війни, та й ті, віддавши полісменові контрольні купони, часто-густо зчезають у бічних вуличках.

»Европейські державні народи таки справді не хочуть війни«. Воно природнє, що здоровий інстинкт народів остерігає перед методою вибивання клина — другим, ще гіршим клином. З такої »реконструкції«, яку затіває Мусоліні, мусить преці вийти тільки нова страшна руїна національного господарства і дальше жахливе збільшення довгів держави.

### НАЙВИЩІ ЦИФРИ СМЕРТНОСТИ!

Проголошені недавно підрахунки народжень і смертности в Польщі в І. чвертьріччу 1935 року заставили жахнутися вже навіть ті круги, які з засади деклямують про скріплення держави й добробуту населення, про постійний зріст »моцарствовости« й тугости народу і т. д.

На 1000 мешканців припадало смертних випадків: в р. 1933 — 14,2, в р. 1934 (І. чвертьр.) — 15,0, в р. 1935 (І. чвертьр.) 17,7.

»Числом 17,7 Польща побиває понурий рекорд найвищої смертности серед народів західньої й середньої Европи. В Европі цілій нас перевищує лише Румунія, маючи 18,7 смертностей.

В Англії вмирають 12,3 особи, в Німеччині 11,2, в Норвеґії 10,2, в Голяндії 8,8. Значить в Польщі вмирає 2 рази більший відсоток як у Голяндії«. (»Курєр Поранни« 9. серпня ц. р.).

Але йдім далі — загляньмо в цифри окремих воєвідств. Чекає нас ще гірша річ: в межах Польщі найбільше число смертних випадків мають т. зв. південні і східні воєвідства, значить головно етноґрафічно мішані й непольські терени. Станиславівське воєвідство (гори!) веде перед — 18,4‰, поліське 16, 5‰, львівське 16,2‰.

На 100 народин припадало в I. кварталі 1934 р. — 12,8 смертий немовлят, а в 1935 р. вже 15,1! (У полудневих воєвідствах аж 17,2!).

Подумаєш: кілько змарнованої суспільної енерґії! — Кілько зруйнованого й виснаженого жіночого здоровля, а все надармо! Яке мусить вже бути виснаження населення, коли майже п'ята частина поліжниць не в силі породити здібних до життя немовлят!

У книжці »Село не має праці« Й. Міхаловскі, на основі обслідування ряшівського повіту, констатує зайвий раз, що село (навіть польське!) недоїдає, що його здоровельний стан жахливий і т. д. Що-ж би мусів автор сказати, якби мав нагоду обслідувати якийсь наш гірський або підгірський район!

Ми сказали — що автор констатує ці річи »зайвий раз«. Ми вжили цього терміну свідомо, бо після того, як стільки уже літ лише говориться про нужду села, лише пишеться й видається державним коштом грубі томи статистик про нужду села — трудно вірити в поправу. Годі вірити у зміну, коли мимо всього далі безкарно дозволяється картелям і монополям ссати останні соки зі села, коли податкові тягарі накопичуються щораз грізніше, коли творяться нові бюрократичні апарати коштом населення. При таких умовинах годі вже мати надію, що цифри приведуть до якоїсь зміни. »Не чують« — ось одиноке слово, що вирívається з уст при читанню нових алярмуючих господарських, санітарних та демоґрафічних статистик.

А по селах тимчасом бродить невтомний косар — тне, не спочиває, ні на кого не зважає. І то чим далі до сходу, тим жниво його богатше, бо й блага сучасної дійсности тут прикріші, як деінде.

## НЕВДАЧА ВЖЕ ДРУГОГО ЗБІЖЕВОГО МОНОПОЛЮ.

Наш скептицизм, з яким ми свого часу приняли чехословацький державний збіжевий монополь, який мав бути засобом радикального піднесення і головно стабілізації цін збіжа — показався оправданим. Як доносять з Чехословаччини, білянс господарки збіжевого монополю вже за перший рік його діяльности виказав величезну страту — 93 міліонів корон ч. Причиною

має бути спад цін при продажі млинам збіжа з тогорічних запасів. Страту покриє в половині державний бюджет і каса, а половину стягнуть з хліборобів у формі данини при викупі цьогорічного збору збіжа.

Після невдачі югославянського збіжевого монополю, який просто »спух«, це вже друга невдача. Коли додати до того сумний кінець польської збіжевої державної інтервенції при допомозі П. З. П. З. — то матимемо дещо доказового матеріялу до твердження, що державна інтервенція, рятування згори, при допомозі механічного опановування чи звязування торгівлі — на довший час не дає добрих результатів.

Думаємо, що такий самий буде вислід і з теперішнього курсу урядової аґрарної політики в Польщі: насаджування згори волосних збіжевих шпихлірів та штучне форсування згори розбудови кооперативних молочарень.

## ПРО ДВА КРЕДИТИ.

В звязку зі зміною курсу урядової аґрарної політики одержали кооперативні установи змогу розвести між сільське населення певні суми у формі банкових державних кредитів. В наших умовинах конкретно одержав Центробанк змогу уділити, за посередництвом кредитових кооператив, селянам-продуцентам кредитів під застав збіжжа на загальну квоту 200 тисяч золотих; крім того є можливість дістати певні кредити для молочарських спілок на будову молочарських обєктів.

Навчені — і це нам досі виходило на добре — числити тільки на власні сили (як і годиться кооператорам!) — ми доволі заскочені тими кредитовими можливостями. Хоч більшість наших кредитових установ припинила свої активні операції, то однак строгі речинцеві риґори сплат заставових позичок мусять кожного настроїти дуже тверезо до справи. Необхідна велика розвага і здержливість, заки установа рішиться уділити комусь позичку з цього кредиту, бо — як не як — а головне ризико за позичку понесе не той, хто дав гроші (конкретно не Банк Рольни) — а таки та кредитова установа, що безпосередньо уділить хліборобові позичку. А ризико нині, при загальній психозі неплачення — більше, як коли небудь.

Десять раз змір — заки вріжеш! — ось вказівка, якої повинні держатися наші кооп. банки в справі збіжево-заставового кредиту. Тому добре робить наш Центробанк, коли закликає до надзвичайної обережности в признаванні кредитів і не треба тому дивуватися, коли деякі укр. банки вже заявили, що нема в їх районі рефлєктантів на згадані позички.

Не меншої обережности треба нашій молочарській кооперації, коли ходить про т. зв. інвестиційні кредити на будову молочарень. По перше: наші молочарні та їх провід досі трималися єдино здорової засади: будувати тільки за готові гроші, тільки

тоді, коли є вже наскладані свої фонди (на те й є конто у Центробанку). Кріза і дефляція нас болюче навчили, що значить затягати довгоречинцеві кредити. Ніхто не може заручити, яка буде ціна гроша за рік—два, що-ж доперва за літ 30—40? Є дуже небезпечним анґажуватися нині кредитово на довгий протяг часу. Тому провід і низи нашої молочарської кооперації повинні залишитися при своїй дотеперішній тактиці (яка й давала як найкращі результати): будувати нові обєкти тільки тоді, коли є вже призбирані власні гроші. Руїна таких поважних союзів, як Коломия, Бучач, тяжке положення таких молочарень як пр. Калуська — мали свою причину єдино в тім, що будувалося не за свої, а за позичені гроші.

Здорово й раціонально ведені молочарські спілки не потребують кредитів. Це є обєктивні факти. Лихі-ж (себто такі, де нема доброго проводу) наводнювати чужими фондами, на те, аби вони їх легкою рукою розгосподарили — яка в тім рація й ціль?

А особливо при будовах є величезні небезпеки розгосподарювання майна.

Думаємо, що цей голос остороги не буде зайвий, та що проводи відповідних кооперативних установ проявлять якнайбільше обережности в клопотанні й використовуванні державних кредитів.

## НЕБЕЗПЕКА ЩЕ ОДНОГО БЮРОКРАТИЗМУ.

Міністерство Рільництва у Варшаві готує законопроєкт про реґляментацію молочарського промислу, виготовлений з ініціятиви Рільничих Палат. В тому законопроєкті є речі, прямо загрозливі для успішного розвитку молочарства. Бюрократичним і мертвим установам, якими вже встигли виявитися рільничі палати, малобся дати в руки ні менше ні більше, як право рішання, де може бути якась приватна чи кооперативна молочарня, як вона має виглядати і працювати, навіть — як має виглядати її книговедення. В практиці це потяглоб за собою тільки страшенне звязання молочарського промислу новими зайвими путами й формалістикою, не тільки обтяжилоб його, а тим самим продуцента молока, новими грошевими тягарами, але в ході часу створилоб широке поле для розцвіту перекупства дозорчих властей і взагалі деморалізації. (Не забуваймо, що в Польщі вже нині є поверх 3000 приватних молочарень!).

Длятого нас дуже дивує, як можуть польські рільничо-кооперативні круги сприяти згаданому законопроєктові. Правильну лінію взяв наш »Маслосоюз« і РСУК, коли в меморіялах до Міністерства Рільництва і до Кооп. Ради жадали, щоби не заводити таких обмежень свободи що до кооперативних молоч. спілок, а право нагляду над ними щоби виконували ревізійні союзи.

Приватні молочарські круги противляться цілому законо-

проєктові і ніде правди діти: і для кооперації краща ліберальна дотеперішня свобода, як така реформа, яку проєктують рільничі палати.

## ПІСЛЯ ПЕРШОГО ВАКАЦІЙНОГО КУРСУ.

Перший вакаційний кооперативний курс, що саме відбувся в Косові (звідомлення з нього чит. ГКЧ ч. 35/36) остане напевно довго в памяті його учасників. Остане з нього в памяті і в серцях головно та маса сонця — сонця на небі і сонця в душах — що була ціхою того товариського зїзду робітників одної великої ідеї. Не забудеться та »виїмково щира атмосфера« (як вписав один з учасників курсу одній з учасниць у памятковий альбомик) — яка заохочувала й не конче вже молодих людей до паругодинного сидження на викладах, яка приковувала їх до місця на вечірних товариських гутірках, сплітала їх душі на товариських прогульках. Були там і директори й низькі чином службовики, були з централь і з »низових« кооператив, були »пани« й »мужики«, були »штандові« й »цивільні« кооператори: адвокати, адвокатові, лікарі й ремісники, професори й робітники (від килимарського станка). Були заступлені всі стани й верстви нашого народу, одним словом вся Україна, така яка вона є. Але були це самі вибрані одиниці — а вибору доконали вони самі, йдучи за покликом своєї симпатії до ідеї спілчанства. Відси й та гармонія й той бадьорий настрій, що бє з їх лиць, коли глянути хочби тільки на їх групову знимку в ГКЧ.

Результат курсу? В першій мірі моральний: сильніше зцементування біля свого спілчанського прапора й біля своєї орґанізації. Того нам в нинішній час, час великих психічних кріз і заломань — потрібно найбільше. Бо коли тут буде все в порядку, коли морально й емоціонально рух наш буде здоровий — то нам не страшні ніякі загрози; на них найдеться завше рада і сила для їх поборення.

Але й практично-ділово цей курс приніс чимало доброго. Чимало тут обміняно досвіду з власної праці, багато інформацій перебрав один від одного. Питайте серед тих, що були на курсі, а вони напевно потвердять — що це була дійсно комбінація »пожиточного з приємним«.

## ЗА МАЛО КРИТИЦИЗМУ!

Яку зручність проявляє більшовицька пропаґанда, новий доказ того має в слідуючому факті:

В пресовому бюлетені варшавського Кооперат. Наукового Інституту (ч. 14) п. з. »Кооперація творить життя під бігуном« знаходимо похвали большевицькій кооперації, яка мовляв цивілізує навіть побережжа північного полярного моря. Тут процвитають кооперативи риболовів, далі кооперативне виробництво

шапок, килимів, гребенів і ґудзиків, кооперативно продукують навіть помідори, огірки, пшеницю.

Це все відноситься до відомих теренів Білого Моря, страшних своїми каторгами Соловецьких Островів і т. д. Як можна нині не знати, що ті канали й меліорації, що їх там переведено — засипані кістками тисячів політичних і економічних засланців, що та вся холодна біломорська цивілізація — це продукти невільничої праці найнещасніших з нещасних людей світу?

Кооперативний Науковий Інститут повинен ширити тільки науково провірені інформації, а не піддаватися аж так наївно під вплив чиєсь фальшивої пропаґанди й реклями.

## ГУМОРИСТИЧНИЙ ПОМИСЛ.

До чого може докотитися неграмотність деяких наших людей — живий доказ дає стаття п. з. »Кооперація а приватні купці«, вміщена в 31. числі перемиського »Укр. Бескиду«. Автор статті, хоч підписаний »Кооператором« — в суті річи хотівби ні менше ні більше, як запрягти кооперацію в службу приватного купецтва. Сільська кооператива, на його думку, повинна... виховувати й вишколювати сільських приватних крамарів, а цілою тою акцією повинен кермувати — Повітовий Союз Кооператив!

Той »кооператор« пише далі:

»Приватна ініціятива, запобігливість і енерґія всюди вище цiниться і для народу вона цінніша (?!!) як спілкова зі своєю бюрократією«.

Можна мати кооператорів за бюрократів, навіть, як кому любо, за національних шкідників, але вважати їх людьми хорими на голову, які будуть насаджувати конкуренційні до себе підприємства, — може хіба наш доморослий »кооперативний« анальфабет, або... людина, яка чує нестримний гін до пера, але що писати, того ані руш не знає.

Колиж нарешті по наших часописах переведуться редактори, які вміщатимуть радо кожну дурницю, яка їм попаде у руки?

## ЦУКОР ПО 13 ҐРОШІВ.

По такій ціні, як доказує статистика польської заграничної торгівлі, вивозили цукор з Польщі в 1934 році. А саме: вивезено 101.000 тон цукру, а одержано за це 13 міліонів злотих. Поділіть одно число другим і вийде неймовірне на перший погляд число 13 ґрошів за 1 кільоґрам, і то вже з доставою на корабель (»фоб«) у Ґдині. Якби тих 101 тисяч тон продано в краю, дочислюючи навіть обовязуючу акцизу, податок оборотовий, зиски гуртівників і детайлістів — разом по яких 80 ґрошів — то не тільки населення держави малоб дешевий і відживний середник, але й держава заробилаб кругло 60 міліонів злотих!

А край, що величається найбільшою по Румунії смертністю хіба повинен дбати про краще відживлювання своїх людей.

***ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ***

# Рочдельські прінціпи

Не тільки засада готівкового закупу та збуту, але й всі прочі рочдельські основні правила: рівноправність членів, політична й віроісповідна толєранція, риночні ціни, сильні запасні фонди і товарові звороти з білянсових надвижок членам відповідно до їх закупу — безумовно обовязують цілу нашу споживчу кооперацію.

(З »Резолюцій VII. українського краєвого кооперативного зїзду« в 1932 році).

— — — — — — — —

Для рочдельських прінціпів нема мертвої минувшини. Прінціпи права, правди і чесноти є вічні і незнищимі. Їх не може змести зі світа ані фашизм, ані комунізм, ані диктатура, ані яканебудь тиранія... Вони не мають і не можуть мати мертвої минувшини, вони мають вічну будуччину і їх завданням здійснити цю майбутність у повній красі.

(Слова ґенерального секретаря Міжн. Кооп. Союзу на конґресі в Льондоні 1934 року).

— — — — — — — —

I.

Рочдель і рочдельські прінціпи, які стали основою існування споживчої кооперації, мають свою, назагал в кооперативних кругах відому історію. Лихе положення робітників в Анґлії по наполеонських війнах, викликане господарською кризою і малою заробітною платнею та безробіттям, погіршилося ще більше в літах 1836—41, а невдалий страйк 1843 в справі підвижки заробітної платні — здавалося — довершив кінця. Але робітники не впали духом. Вони рішили шукати нових доріг, що вивелиби їх з тяжкого економічного положення.

По довгих дискусіях постановили заложити в Рочделі споживчу кооперативу, зорґанізовану на основах, які забезпечили би скору допомогу. Її творцями були люди однакового суспільного стану, звязані однаковим матеріяльним положенням. Були це в більшости ткачі, два шевці, кравець, робітники інших галузей промислу, бухгальтер, а навіть вуличний торговець — люди різних світоглядів: асоціялісти, приклонники Овена, чертисти, сектанти, як також прихильники містика Сведенборґа.

Наради зачалися в листопаді 1843 року в домі підстригача вовни Якова Сміса в Рочдель. Постановлено будувати орґаніза-

цію на власних силах — маленьких робітничих вкладках і 24 жовтня 1844 року зареєстровано приготований статут »Рочдельської кооперативи справедливих піонірів«. 21. грудня відчинено склеп, освічений лоєвими свічками, який мав на складі: трохи муки, масла, цукру і вівсяної каші.

По відчинені кооперативи основники видали маніфест, в якому заповіли, що кооператива стреміти-ме до зібрання капіталу, який буде підносити економічне та соціяльне положення своїх членів, що опріч споживчої крамниці задумує взяти на себе будову домів для членів, що схочуть себе взаїмно спомагати, що хоче приступити до власного виробництва, чим буде ліквідувати безробіття поміж членами, що набуде чи винайме поле для управи членами і зорганізує для членів власне шкільництво, що вести-ме протиалькогольну пропаганду та попирати-ме інші подібні споживчі кооперативи.

Рочдельська споживча кооператива не була, як відомо, першою англійською споживчою кооперативою. Однак саме її вважаємо матірю цілої сучасної (місько-) споживчої кооперації тому, бо власне усталені рочдельськими піонірами прінціпи праці поширилися в цілім світі і повели цілу споживчу кооперацію на новий шлях.

Ці прінціпи (товарові звороти від закупів опріч дівіденди від уділів, політична й віроісповідна толєранція при принимані членів, готівковий закуп і збут товарів, риночні ціни, добрий товар, справедлива вага) продукт колєктивної праці піонірів. З захопленням приняли їх кооператори у цілім світі і некооператори, напр. славний англійський письменник Дікенс. За окреслені цими прінціпами ідеї відомий італійський кооператор (основник »народних банків«) та італ. міністр скарбу й премєр (в роках 1869—1910) назвав рочдельських піонірів »святими отцями кооперації« а їх провідника Гауерса »Архімедом кооперативного руху«.

»Божевільні ткачі відчинили свою крамницю!« — такими кпинами приняли сучасники її відкриття. Однак рочдельська споживча кооператива існує ще й нині, але вже має 25.000 членів і річний торг на 700.000 ф. шт. Англійська споживча кооперація, а за нею ціла світова споживча кооперація сповнили цілий плян рочдельського маніфесту.

А всеж таки з часом, особливо по світовій війні (1914—1918), деякі основні рочдельські прінціпи (напр. продаж товару тільки за готівку) навіть у самій Англії забуто.

Задля того міжнародній кооперативний конґрес у Відні 1930 р., доручив на внесок французьких кооператорів окремій комісії розслідити: 1) котрі засади належить уважати властивими рочдельськими, 2) котрі держави (краї, народи) примінюють ще нині ті засади як у споживчій, так і в інших кооперативних видах, 3) висловити свій погляд на вартість тих засад під нинішну хвилю.

Справоздання зі своєї праці зложила комісія на XIV. міжнароднім кооперативнім конґресі в Льондоні 1934 року.

Вона повела доручену їй працю так: 1) виготовила і розіслала квестіонар, зложений з 27 питань, який мав вияснити, як поодинокі члени міжн. кооп. союзу виконують ось такі рочдельські засади:

1) необмеженість в приниманні членів;
2) рівність голосів — без огляду на скількість уділів;
3) товарові звороти — відповідно до закупу;
4) обмеження в опроцентованні уділового капіталу;
5) політична й віроісповідна терпимість;
6) готівкові закупи.

Рівночасно комісія розпочала жерельні студії в ціли вияснення, які засади належить вважати властивими рочдельськими прінціпами. Секретар союзу розслідив на місці архівальний матеріял (статут кооперативи справедливих піонірів, рочдельський альманах, протоколи засідань з перших літ рочдельської кооперативи) та — Історію справедливих піонірів, написану Д. Й. Голіоком по девяти літах від оснування кооперативи, — як також засягнув устних інформацій у доньки згаданого Якова Сміса та у службовиків рочдельської кооперативи.

Старанні досліди згаданого матеріялу позволили комісії ствердити, що існує с і м властивих рочдельських засад, обнятих конституцією, чи примінюваних в практиці рочдельської кооперації.

Ці властиві рочд. засади такі:
1) необмежування членства;
2) демократизм;
3) товарові звороти;
4) обмеження відсотків від уділового капіталу;
5) релігійна і політична терпимість;
6) готівкові закупи;
7) попирання кооперативного виховання і освіти.

Відповіди на розісланий квестіонар, прислані членами союзу, дали комісії можність ствердити, чи і як під нинішню пору примінюються ті кооперативні засади в практиці. І так:

ад 1) В більшости держав не обмежують членства, але не всюди вповні придержуються цієї засади.

ад 2) Споживчі кооперативи примінюють засаду демократизму у виборі управи, як і в рівности голосів без огляду на скількість уділів — з незначними ухилами. В дійсности цього питання не вдалося вповні прослідити — воно вимагає ще дальших спеціяльних студій.

ад 3) У ріжних краях примінюють товарові звороти від закупу для членів — пересічно в 3% висоті, а також декуди й для нечленів. В практиці цю засаду стосують так ріжно, навіть в од-

народних орґанізаціях того самого краю, що правило товарових зворотів, на думку комісії, вимагає уреґулювання.

ад 4) В більшости орґанізацій існує опроцентування уділів пересічно в висоті 5%. Деякі кооп. орґанізації не опроцентовують уділів, а в інших відсотки від уділового капіталу є дуже високі. Комісія прийшла до переконання, що коопер. орґанізації не придержуються правила обмеження прибутків від капіталу.

ад 5) Засада релігійної і політичної терпимости існувала в кооперативнім життю перед рочдельцями, а саме, кооперативний конґрес в Льондоні 1832 року постановив, що тому, що членами кооператив є люди ріжних політичних і релігійних переконань, — не вільно членам вносити тих розбіжностей у кооп. працю.

Рочдельці примінювали цю засаду в практиці, хотяй не зазначили цього в своїм статуті. Доперва Гауерс, перший голова кооперативи »справедливих піонірів«, згадує під 1861. роком, що терпимість є засадою рочдельців, бо не переконання рішають про членство, тільки виконання статутових обовязків.

Відповіди на квестіонар в справі терпимости кинули цікаве світло на цю квестію. Сорок одна орґанізація придержується в своїй діяльности повної толєранції як при прийманню членів, так і при виборі управи та урядовців. Цього прінціпу не признають: Центросоюз — Москва, »Дер кооперативе Фаллєсворбунд ін Данмарк« що торкається політичної толєранції, а »Фербанд дер Конкордіаґеноссеншафтен« в Швайцарії не придержуєся віроісповідної толєранції; — 39 кооп. орґанізацій є независимі від політичних партій. Австрійські, бельґійські і данські кооперативи стоять близько до соціялістичної партії. Анґлійський кооп. союз зорґанізував свою власну політичну партію. Югославянські — споживчі кооперативи стоять в союзі з соціялістичною, а кредитові з християнсько-суспільною партією.

ад 6) Рочдельці, як ствердив В. Робертсон в своїм творі »Рочдель — колиска модерної торговлі« з 1892 р., примінювали засаду готівкових вплат при купні і продажі.

Відповіді, які наспіли на квестіонар, не вияснюють вповні цеї справи. Одні коопер. союзи мають це в статуті, але не примінюють в життю, інші примінюють лиш при продажі, але не примінюють при купні, а інші у частині анкети не дають виразної відповіди, або й не здають собі вповні з цеї квестії справи. Комісія уважає, що якраз цю засаду, яка є основою кооперативного життя, належало би вповні примінити, бо вона творить ідеальну господарську систему.

ад 7) Рочдельці плянували створити окрему господарську систему і взяти в свої руки продукцію, розподіл, адміністрацію і виховання. Для здійснення цього задумували оснувати окрему кольонію та допомогти кооперативам інших галузей господарства творити такіж самовистарчальні господарські одиниці.

Свій плян могли вони осягнути тільки через відповідне кооперативне виховання своїх членів — тому збільшували постійно і правильно кооперативно-виховний фонд.

Хоч життя й не сповнило вповні їх надій, одначе не доказало неможливости осягнути кооперативні ідеали Рочдельців.

Анкета потвердила, що мало кооперативних орґанізацій складає фонди на кооперативно-виховні ціли, а як що їх має, то використовує їх головно в журналістичній пропаґанді і для реклями. Тимчасом властивою ціллю фонду повинно бути виховання членів кооперативної орґанізації на громадян з кооперативним світоглядом, як це робили Рочдельці й закладали для своїх членів читальні і бібліотеки.

Рочдельці призначували на цю ціль 2,5% надвишки, теперішні анґлійські кооп .орґанізації дають 1,5—2,5, інші 1—5%, а деякі не дають нічого.

В свойому висновку висловила комісія думку про конечну потребу існування освітно-виховного фонду на це, щоби відповідно виховані члени допомогли здійсненню кооперативного ідеалу.

2.

Поза тими сімома основними правилами Рочдельців розглянула комісія і інші засади, які ввійшли в теорію і практику споживчої кооперації, а саме:

а) продаж виключно членам;

б) добровільне обєднання членів;

в) риночні ціни;

г) неподільність власних, запасних фондів.

Якжеж у практиці відносилися Рочдельці до цих засад?

ад а) Рочдельські статути не наказують, ані не забороняють продавати товарів нечленам. Практика доказує, що більшість кооПЕР. орґ. продає товари нечленам і уважає це пропаґандою кооперативної ідеї. — Комісія твердить, що засадою кооперативного життя є продавати лиш членам, бо метою кооперації не є з и с к, лише творення нових основ промислу й торговлі, як також й суспільного життя того рода, де зиск не існує. Це можливе лиш дорогою продажі виключно членам, тим більше, коли приймається засаду необмежування в прийманні членів.

ад б) Рочдельці не змушували нікого стати членом кооперативи і така засада не може бути означена статутом. Примус в тім напрямі може накинути лиш держава своїми законами. В того рода державах кооперація затрачує свій характер і перестає відповідати рочдельським засадам.

ад в) Рочдельці орієнтувалися на риночні ціни, бо це їм було вигідно, але це не було їх засадою. Риночні ціни творили горішню границю ціни. Підбивання цін, як це роблять деякі коопе-

ративи, в ціли зиску є противне кооперативним засадам, бо воно не протиділає визискові консумента. В краях, де кооперація стоїть високо, вона сама диктує ціни деяких продуктів і змушує приватних купців придержуватися їх. Цілею кооперації є — стати реґулятором цін і попровадити працю в напрямі опанування ринку.

ад г) Рочдельці практикували в разі розвязання кооперативи розділ існуючого майна поміж членів. Так роблять і інші орґанізації, а деякі уважають майно неподільним і передають іншому товариству. Комісія не виробила собі ясного погляду на це питання.

## 3.

Праця комісії, оперта на жерельнім матеріялі, доказала, як сказано, існування сімох рочдельських засад, наведених в горі.

Чотири перші прінціпи (необмежене членство, внутрішний демократичний лад, товарові звороти, обмежена дивіденда) комісія запропонувала приняти членам міжнародного союзу, як засадничі і старатися практично переводити їх в життя, а три слідуючі (політична й віроісповідна толєранція, торг за готівку, попирання кооперативного виховання) уважати лише побажаними методами торговлі й орґанізації.

Всі інші (чотири) постуляти треба уважати не за рочдельські, а лиш як засади ідеального кооперативного життя взагалі.

Члени комісії заявилися за цим, що рочдельських засад в цих межах у ніякому разі зміняти не треба. Споживчі кооперативи, що відступили від рочдельських засад — чи то навіть з бажання допомогти біднішим членам, чи то щоби здогонити нові торговельні методи, — затратили свій кооперативний ідеал, який стремить до морального і соціяльного двигнення людства. Що більше, завважено, що того рода кооперативи ідуть за приміром приватної торговлі і перебирають її методи, коли знова приватна торговля засвоює собі засади кооперації, як готівкові закупи, товарові звороти і т. п.

У висліді своїх дослідів комісія запропонувала зміну статуту міжнародного союзу в тім напрямі, що всі сім рочдельських прінціпів мають стати в вище означених межах ідеольоґічною основою кооперації серед членів союзу. Виконання рочдельських засад і метод ухвалених конґресом має стати моральним обовязком членів Союзу.

Внесення комісії викликало горячу дискусію, головно зі сторони делеґатів — противників внесення.

Ставанґен (Фінляндія) уважає кооперацію тільки середником для поліпшення господарського положення членів.

Кампеніюс (С. Р. С. Р.) говорив — у свойому стилі — проти

політичної терпимости в кооперації, бо це ослаблює клясову боротьбу, а кооперація якраз має за завдання виступити активно до боротьби проти визиску й капіталу. Терпимість ослаблює, розкладає і встримує силу робітничої кляси в боротьбі з капіталом.

Гайворд (Анґлія) заявився проти політичної терпимости тому, що держава вглядає тепер пляново в господарське життя, яке буде чимраз більше залежне від державної політики, а це буде сильно й дуже прикро відбиватися на споживачах. Тому кооперація в інтересі споживачів мусить бути активною в політичнім життю. Так само оспорював він в імені анґл. споживчої кооперації засаду тільки готівкових закупів в теперішних фінансових відносинах.

Фоке́ (Франція) виступив проти подільности запасних фондів і домагався звертати більше уваги на кооперативний дух, як на засади, які без відповідного духового наставлення годі виконати.

Барнес (Анґлія) промовляв також проти пол. терпимости, а Біґон (Анґлія) ще раз проти готівкових закупів: це можливе тільки в низових споживчих кооперативах.

Ґієрес (Швеція) є за політичною терпимістю і готівковими закупами, але вважає, що комісія ще не вичерпала вповні своїх дослідів, а саме не дала відповіді на дуже важне питання: як переводити рочдельські прінціпи на тлі нинішної господарської дійсности? Він поставив внесення: К о н ґ р е с  д о р у ч у є  у п р а в і  с о ю з у  д а л ь ш і  с т у д і ї  н а д  п и т а н н я м  р о ч д е л ь с ь к и х  п р і н ц і п і в — н е  л и ш  з  і с т о р и ч н о г о  п о г л я д у,  а л е  й  м о ж л и в о с т е й  т е п е р і ш н ь о ї  г о с п о д а р с ь к о ї  д і й с н о с т и.

Це внесення принято переважаючою більшістю голосів. Справа буде вирішена остаточно на найблищім конґресі Міжнародного Кооперативного Союзу.

**Олена Степанів.**

---

## *З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ*

# Кооперативний рух в Індіях

Індусська людність є до кооперації дещо підготована давнішим спільним посіданням землі. Вправді нині осталося дуже мало з тої общини; велика частина тамошнього населення складається з малоземельних рільників і комірників, але завязки шляхотного почування солідарности вкорінилися в душі індусського селянина, а їх розвиткові сприяють ще кліматичні умовини. Індуські селяни, стиснені в їх вузько побудованих селах, переводять більшу частину свойого життя поза своїми хатами. Ця обставина дуже сприяє розвиткові великої товариськости, побуджує до вза-

їмної помочі і улекшує дуже взаїмну контролю. Всі себе взаїмно добре знають і живуть зі собою в приязних відносинах. Так то вже існує головне джерело кооперативного руху — взаїмне довіря. Ще більш сприяє кооперативному рухові те, що селяни є дуже чесні, хоч міські мешканці тою прикметою не грішать. Крім цього багато причиняється до зросту кооперативного духа буддизм.

Загально індійська кооперація числила в 1926 році 80.182 обєднань в загальній сумі 3.058.025 членів, в тім 71.140 сільськогосподарських кооператив з 2.327.899 членів. Загально, оборотові фонди числили 576.039.000 рупій (1 рупія = 1.25 нім. марок), в тім 78.065.000 рупій уділового капіталу, 38.861.000 рупій вкладок членів, 181.600.000 рупій вкладок від нечленів, 192.190.000 рупій позичок від провінціональних і центральних банків, 51.301.000 рупій резервового капіталу і 13.804.000 рупій позичок від держави. Всі позички разом в 1926 році виносили 70.463.022 рупій.

В 1929/30 році було в Індіях вже 104.187 кооператив з 4.176.675 членами.

Впрочім, ще не всі кооперативи належать до центральної орґанізації. Так з початком 1932 року в девятьох кооперативних провінціональних банках Індій було обєднаних лише 18.764 кредитових кооператив.

Ці, так сказатиб, чисто чисельні успіхи показують лише одну сторінку того, що дійсно осягнено через кооперацію. Тепер є і правдоподібно ще довго останеться кредитова кооперація переважаючою формою кооперативної орґанізації, бо вона є найконечніше потрібна (хоч в містах розвивається теж споживча і продукційна кооперація), тому що вона позичає селянам потрібний гріш на 12½% річно, що є дуже малим відсотком в порівнанні до того, що давніше брали лихварі та ще нині жадають в місцевстях, в котрих нема кооператив. Кілька центральних банків, як в Бомбею і Мадрасі, здобули собі в світовій торґівлі признане становище і дуже велике значіння. Відколи кооперативним способом зачали наводнювати поля, висушувати багна і будувати криниці на полях, кооперація набирає тим щораз більшого розгону.

Враз з кредитовими кооперативами розвинулися теж кооперативи для закупу і збуту, продукційні кооперативи, насінничі кооперативи, обезпеченеві кооперативи, гіпотечні банки і ще три ориґінальні форми кооперації, а саме: кооперативи для поборювання малярії, полюбовно-судові кооперативи і кооперативи для підвищення рівня життя.

Кооператив для поборювання малярії є числом біля 500 і вони є обєднані в Центральне Протималяричне Товариство. Їх ціллю є профіляктика проти малярії, віспи і інших епідемічних недуг, теж лікування і закупно ліків для своїх членів. — Полюбовно-судові кооперативи хочуть покласти край процесовій га-

рячці і визискові з боку адвокатів, бо така кооператива розсуджує всі спори поміж членами. — Кооперативи для »підвищення рівня життя«, котрих в 1929 році було 289, а число їх членів виносило 10.943, стараються обмежити високі видатки Індусів при народинах, подружжю і смерті. Можемо навести приклад діяльности такої кооперативи для піднесення рівня життя. Одна така кооператива, основана перед двома роками в Авараді в окрузі Сатара, зробила малий, але важливий у своїх наслідках почин. Шістьдесять членів зобовязалося жити згідно зі статутом кооперативи, а саме: здержатися від алькогольних напитків, не вбивати звірят ніби для релігійних практик, не видавати понад міру на весілля і інші родинні свята, не допускати до діточих подруж, держати в хаті і біля хати лад, всі земельні, граничні і інші спори передавати кооперативі до полагодження. В цім напрямі зобовязуються члени теж виховувати своїх дітей до 14 (часом 10) років, вживати тільки свадеші (тканину, вироблену ручно самими Індусами). Кооператива покликала до життя пять комісій, котрим довірено працю в ділянці поліпшення сільського господарства, здоровля і гігієни людности, поборювання спорів та ощадности у видатках. Теж зорганізовано вечірні школи і сільські бібліотеки. Виховна комісія має за ціль отворити шестиклясову школу в селі. Вона має теж до розпорядимости гімнастичну салю, що на короткий час була поставлена до диспозиції комісії для поборювання заразливих недуг серед сільських мешканців.

Дальшою новою спробою є притягнути кооперацію до поборювання злочинів. І в тім напрямі вже можуть похвалитися успіхами.

Індуські кредитові кооперативи не обмежуються тільки до кредитових операцій. Вони, як теж і інші спеціяльні кооперативи, займаються закупном всего, що є потрібне в сільськім господарстві, а саме: машин, погноїв, насінь і теж знарядів для домашнього господарства. Вони теж провадять скуп сільсько-господарських продуктів, орґанізують аптики для бідних, школи і т. п. Кооперація має для Індій дуже велике значіння і вона збудувала собі сильний ґрунт для свойого розвитку.

Ще іншою кооперативною формою є жіночі кооперативи. Жіночі кооперативи це передусім ощадностеві кооперативи, але вони поборюють теж в части неграмотність, провадять курси для пізнання основ гігієни і іншого потрібного жінкам знання.

Розвитком кооперації відзначаються передусім провінції Пенджаб і Бенґаль. В Бенґалю влада приходить з грошевою підмогою кооперації в сумі 7000 рупій, котрі є призначені для кооперативного журналу. Теж бенґальські кооперативні централі уладжують виклади на актуальні кооперативні теми, пропаґандивні реферати, мають свою читальню і побільшують бібліотеку товариства. Крім цього уладжують теж курси для службовиків кооперації.

В провінції Бенґаль є замітні заходи кооператив для наводнювання сільських господарств. Капітал для тих кооператив повстає з уділів з обмеженою порукою, котру можна однак збільшувати до кількакратної відповідальности уділів. Кожний член мусить підписати кількість уділів відповідну до користей, які осягнувби з переведення наводнення. Щоб оснувати таку кооперативу мусить бути вже стільки капіталу, щоби можна було дістати відповідну позичку для переведення праці. Через наводнювання поправлено не тільки давніші поля, але навіть пустарі перемінено в урожайну рілю. Тому що збільшення урожайної площі є в інтересі британської влади, кооперативи ті дістають великі кредити від центральних кооперативних банків, що є під опікою уряду.

Підчас, коли в інших провінціях краю розвиваються сільськогосподарські кооперативи, в Бомбею і в його найблищій околиці існує теж велике число міських орґанізацій.Це місто є між іншим інтелєктуальним осередком кооперативного руху Індій. Там знаходиться центральний кооперативний інститут, наукове і пропаґандистичне товариство для кооперації і там теж видають кооперативний журнал: »Бомбейський кооперативний місячник«, що дає перегляд кооперативного руху Індій і містить теж цікаві теоретичні статті. Часопис виходить в анґлійській мові, хоч його редаґують Індуси і авторами статтей є теж Індуси. Перед кількома роками виведено першу театральну штуку, в котрій представлено добрі сторони кооперативного руху й злі сторони теперішнього суспільного ладу та лихви. Як велике захоплення збуджує кооперація серед Індусів, свідчить те, що в честь кооперації вибудовано святиню. Так отже кооперація в Індіях стала по части формально релїґією і служить не лиш тілу, але і душі.

Зі споживчими кооперативами зроблено декілька спроб передчасно. Великанські успіхи анґлійської кооперації, передусім двох великих гуртівень для закупів, засліпили очі індуських гостей, що їх відвідували. При споживчій кооперації Індуси попекли собі трохи пальці. Індії зі своїм бідним і скромним населенням не є зрілі для споживчої кооперації. Виїмок творять великі міста, де урядники і робітники фабрик ведуть успішно споживчі крамниці. Найбільша споживча кооператива находиться в місті Мадрас і числить біля 6000 членів.

Але найбільш суттєвим свідоцтвом благодійного впливу кооперації є те, що там де вона сягає, видно новий дух у народі. Люди навчилися щадити, відучилися купувати золоті дорогоцінности, в котрих досі льоковано свої ощадности. Тепер складають вони ощадности до кооператив і тим приносять користь цілому свойому народові. Крім цього йде змагання до збільшення знання, як загального, так і фахового; фахового головно в сільськім господарстві. Є кооперативи, що приймають учителів для науки дітей членів; є в кооперативах спеціяльні фонди для оплати

учителів і теж кооперативи будують свої власні школи під кооперативним проводом.

Є теж кооперативи учнів. В провінції Бомбей, в котрій є їх найбільше, в 1932 році було 625 кооператив учнів.

Лихварі в багатьох місцевостях закинули своє хижацьке ремесло. Навіть там, де це не наступило, замітна знижка відсотків і то далеко поза кругом ділання кооператив. Досі селянин вважав свої довги злом, від якого не можна ніяк звільнитися, нині, при помочі кооперації, він їх позбувається і то в кількох літах. А це відчиняє перед ним нові обрії. Як високо цінить Індус те, що йому принесла кооперація, пізнаємо по тім, що написав один індуський реґістратор, тобто владою оплачений кооперативний інспектор, в річнім звідомленні одної кооперативи: »кооперація це найліпший дар, що його одержали Індії«.

Кооперації приписують благодійний вплив і велике значіння не тільки безпосередньо зацікавлені нею, але й інтелєктуалісти Індій. Робіндранат Таґоре виголосив недавно промову, в котрій між іншим сказав: »кооперація, що пронизує ціле наше життя, висказує найвищу правду людства, правду, — що всі люди є з собою нерозривно звязані, і вона, ця правда, є одинокою дорогою, що веде до добробуту, що є оснований на співпраці всіх людей. Господарство, що має ціллю зиск, мусить з конечности капітулювати і це остільки, оскільки поодинокі люди зрозуміють, що є щось гідного встиду в тім, щоб один збирав маєтки для себе скільки зможе, замісць того, щоби всі обєднувалися разом на основі взаїмного довіря і співпраці. Культурним стане чоловік щойно тоді, коли він стане свідомим своїх моральних завдань, обовязків і можливостей співпраці, і коли почне встидатися заробляти коштом інших і в боротьбі всіх проти всіх«.

Крім того Магатма Ґанді — великий борець за свободу — вважає кооперацію одним з головних засобів до осягнення індуської незалежної державности. **В. Тотоміанц.**

---

# Сільсько-господарська кооперація в Австрії

Розпад Австрії ослабив кооперативну орґанізацію на терені властивих німецько-австрійських країв (теперішньої Австрії). В роках війни кооперація втратила була своє значіння і серед продуцентів і серед консументів, м. ін. в наслідок реґулювання державою товарового обороту. Брак товарів і капіталу та спекулятивний характер часу, що наступив по війні, привели до того, що кооперативи взагалі не могли виконувати своїх завдань. Аж стабілізація валюти, яку перевело правительство Зайпеля в р. 1932, привернула до якоїсь норми економічне життя в Австрії і від того часу починається знов кооперативна робота на велику скалю.

За час війни сільське господарство значно підупало. В німецьких краях старої монархії воно взагалі грало підрядну ролю. Тепер воно представляє найважнішу частину народнього господарства, а до його піднесення у великій мірі причинилась кооперація.

В 1924 р. засновано, зглядно відновлено Загальний Союз Сільсько-господарських Кооператив в Австрії, якому уряд надав право робити ревізії в союзних кооперативах. Союз займається також орґанізаційною діяльністю і дає опінію про всі закони, які торкаються сільського господарства і переводить їх в життя, при помочі підлеглих йому орґанізацій.

На установчих зборах союзу в 1924 р. поставив він собі такі завдання:

1. Забезпечення сільському господарству кредитів за найнижчі проценти через кредитові кооперативи системи Райфайзена.

2. Постачання артикулів, потрібних для ведення і уліпшення сільського господарства, через всякого рода закупочні кооперативи та їхні союзи.

3. Збут в сирому і переробленому стані продуктів сільського господарства, через збіжеві, млинарські, молочарські і т. п. кооперативи, які мають взагалі відношення до сільського господарства.

4. Підпомога для плекання худоби, при помочі скотарських кооператив.

Ці завдання тепер вже виконані. Майже кожний селянин Австрії є членом якоїсь кооперативи. Головно в Нижній Австрії цей розвиток пішов найбільше вперед. Тут є і найбільше кооператив.

На 1. січня 1935 р. в цілій Австрії було 3670 сільсько-господарських кооператив, між ними 1815 кас Райфайзена, на Нижню Австрію припадає 1774 кооператив, а між ними 585 кас Райфайзена. Ті цифри показують, що кооперативний рух в Нижній Австрії поширений найбільше, а це тому, бо населення в цій частині, за виїмком Відня, складається головно з селян-хліборобів і тут найбільше землі, придатної до сільського господарства.

Розміщення кооператив по провінціях після стану на 1. січня 1935, з поділом на типи і датами про число членів після стану на 1/I 1934 р., показує нижче подана таблиця:

Перше місце займають кредитові кооперативи (райфайзенки). Вони становлять половину всіх кооператив, обєднаних в Загальному Союзі. Каси Райфайзена входять до своєї центральної каси, яка є реґулятором грошевого обороту між ними і керує всіма кооперативами на провінції. В 1927 р. засновано »Жіроцентралю австрійських кооператив«, яка є обєднанням всіх провінціональних центральних кас і стоїть в дуже тісному звязку з австрійським національним банком. Процентова стопа від вкла-

| Провінції | кредитові | для закупу і продажі | молочарс. | скотарські | інші | кооперат. союзи | разом кооперат. | членів в кооперат. в тисячах |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Бурґенлянд | 118 | 7 | 87 | 2 | 30 | 1 | 245 | 32 |
| Каринтія | 187 | 27 | 2 | 13 | 32 | 3 | 264 | 50 |
| Нижча Австрія | 585 | 59 | 721 | 312 | 94 | 3 | 1774 | 95 |
| Горішна Австрія | 287 | 16 | 24 | 8 | 20 | 1 | 356 | 71 |
| Зальцбурґ | 75 | — | — | — | — | 1 | 76 | 12 |
| Стирія | 289 | 10 | 28 | 95 | 55 | 3 | 480 | 90 |
| Тироль | 190 | 5 | 94 | 15 | 22 | 2 | 328 | 39 |
| Форальберґ | 84 | — | 54 | 1 | 7 | 1 | 147 | 19 |
| Разом . . | 1815 | 124 | 1010 | 446 | 260 | 15 | 3670 | 408 |

док виносить 8—9%. Каси примушені платити такі високі проценти тому, щоб забезпечити для себе оборотовий капітал, бо всі інші банки дають такий самий відсоток.

Як розвивались каси Райфайзена в 1929—1932 рр., що до суми вкладок і уділених позичок, показує слідуюче зіставлення:

| Рік | Число кас Райфейзена | Вкладки в тисячах австр. ш. | Зміна в %% до по. пер. року | позички в тисячах австр. ш. | Зміна в %% до попер. року |
|---|---|---|---|---|---|
| 1929 | 1772 | 305.800 | — | 243.500 | — |
| 1930 | 1782 | 333.500 | +9·0 | 279.500 | +26·3 |
| 1931 | 1792 | 318.700 | —4·4 | 289.100 | +3·4 |
| 1032 | 1795 | 302.700 | —5·0 | 274.000 | —5·1 |

Як бачимо, кріза позначилась і на австрійських райфайзенках. Але спадок вкладок і позичок процентово не є великий. Звертає увагу, що кожного року сума вкладок значно перевисшає суму позичок. Це значить, що каси вкладками не тільки заспокоюють запотребовання населення в кредиті, а також уживають їх на іншу господарську діяльність, маючи для цього також спеціяльні кредити з публичних фондів. Доброму розвитку кас Райф-

айзена сприяє ця обставина, що вони не платять податків і взагалі мають багато привілеїв.

Дуже важною задачею Союзу було, перевести орґанізацію продажі с.-г. продуктів, щоб визволити селян від визиску приватних купців. Кооператив для закупу і збуту було не багато, 124, але вони мають дуже велике господарське значіння. Майже половина їх, 54, припадає на Н. Австрію. В 1931 р. обєднували вони більше ніж 60.000 членів. Їхні торговельні обороти в 1929—1932 рр. унагляднює низче подана таблиця:

| Рік | Товари в ваґонах по 10 тон | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | зерно паша | картоплі | сіно і солома | штучні удобрен. | зерно на посів | інші | разом |
| 1929 | 9.476 | 1.182 | 877 | 6.821 | 223 | 8.994 | 27.573 |
| 1930 | 12.652 | 1.152 | 1.212 | 6.458 | 269 | 6.265 | 28.008 |
| 1931 | 17.820 | 1.690 | 3.045 | 6.043 | 789 | 8.505 | 37.892 |
| 1932 | 21.521 | 1.692 | 3.444 | 6.539 | 227 | 7.661 | 41.084 |

Бачимо, що торговля з кожним роком зростає, і що навіть кріза цієї тенденції не нарушила.

На чолі всіх сільсько-господарських кооператив для продажі стоять молочарні. В 1934 р. було їх 1010. Щоб забезпечити селянам збут молока, треба було збудувати фабрики для виробу масла, всякого роду сирів і т. п. Це вдалось завдяки грошевій підпомозі з боку уряду, яка уможливила перевести ті пляни в життя. Молочні продукти мають таку якість, що з успіхом конкурують за кордоном з чужими. Найбільшою молочарською кооперативою є »Нідерестерайхіше Молькерай«, яка доставляє місту Відень і його околиці свої продукти. Річна продаж молока цеї кооперативи виносить 57 міліонів літрів. Статистика членів після кількости коров, зроблена в Нижній Австрії, показує, що молочарські кооперативи дуже важні також для дрібних селян. Членами молочарських кооператив були:

7661 сільських господарств з 1 коровою
6142 " " " 2 "
3784 " " " 3 "
2451 " " " 4 "
1428 " " " 5 "
1707 " " " 6—10 "
і лише 191 " " з більше ніж 10 коровами.

Дуже добре відбилися на загальному розвитку сільського господарства кооперативи для виробу спірту, які дають селянам можливість збувати непотрібну їм картоплю за добру ціну.

Кооперативи для управи цукрових буряків, які мають більше ніж 4500 членів, поставили цукрову продукцію на ширшу скалю і забезпечують Австрію перед імпортом чужого цукру. Площа засіву буряків виносила в 1934 р. 42.288 га. (Нижня і Горішня Австрія, Бурґенлянд). Зібрано було 10.1 міл. сотнарів буряків, що означає, що з одного гектара зібрано пересічно 289 сотнарів.

Збірний білянс союзних кооператив усіх типів за 1933 р. представляється так:

| **Активи** | **авст. ш.** | **В %% до білянсу** |
|---|---|---|
| Готівка і інші плинні вартости | 413.358.08 | 0,4 |
| Вкладки в банках | 8,056.055.05 | 8,4 |
| Позички | 57,501.512.99 | 60,0 |
| Товарові довжники | 8,930.562.53 | 9,3 |
| Вартісні папери | 7,236.988.44 | 7,5 |
| Движимости | 613.226.70 | 0,6 |
| Недвижимости | 3,195.335.28 | 3,3 |
| Запас товарів | 3,621.089.34 | 3,8 |
| Ріжні активи | 1,457.894.65 | 1,5 |
| Переходові суми | 4,955.857.49 | 5,2 |
| **Разом** | **95,981.880.55** | 100,0 |

| **Пасиви** | **авст. ш.** | **В %% до білянсу** |
|---|---|---|
| Уділи | 3,202.947.— | 3,3 |
| Загальні резерви | 2,580.571.23 | 2,7 |
| Спеціяльні резерви | 376.898.89 | 0,4 |
| Вкладки | 62,355.562.61 | 65,0 |
| Товарові вірителі | 3,740.699.39 | 3.9 |
| Банкові кредити | 18,613.124.— | 19,4 |
| Ріжні пасиви | 175.992.77 | 0,2 |
| Надвишка 1933 | 304.237.05 | 0,3 |
| Переходові суми | 4,631.847.61 | 4,8 |
| **Разом** | **95,981.880.55** | 100,0 |

З цього білянсу бачимо, що фінансовою основою австрійської сільсько-господарської кооперації є щадничі вкладки в кредитових кооперативах. Вони становлять 65,0% пасивів збірного білянсу кооператив всіх типів.

На позички в активах припадає 60,0%, то є на 5,0% менше. На банкові кредити припадає 19,4% білянсу. З них користають головно не кредитові кооперативи. Розложення білянсової суми в активах буде корисне, з виїмком одної позиції — товарових довжників; виносять вони аж 9.30% білянсу. Це є виявом загальної економічної кризи. Кооперативи не все можуть відмовити своїм членам користати такою закупною системою.

Рахунок страт і зисків цього збірного білянсу виносить загалом суму 8.736.756,39 шіл. і складається в приходах на 57,6% з процентів від позичок і на 37.8% з доходів від торгів товарових. В розходах найбільшу рубрику становлять проценти за вкладки і банкові кредити — 47,0% і видатки заряду — 38,2%, і замикається чистим зиском в сумі 304.237.05 міл. Такий вислід господарський на теперішні часи можна уважати вдоволяючим.

Велике значіння для розвою хліборобської кооперації в Австрії буде мати запровадження урядом в сільських школах обовязкового навчання кооперації. Кооперативні союзи зі свого боку дбають про поширення науки кооперації, влаштовуючи кооперативні курси, з яких кожного року виходить більше число кооперативних працівників.

**Юрій Жук.**

## *КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ*

# До дискусії на тему нашої кооперативної школи

Справа ця, порушена мною на сторінках »Г. К. Ч.« та критичні уваги про напрям виховання в »Торговельній Школі Р. Ш.« викликали репліку з боку двох осіб: редактора »Торговлі і Промислу« п. В. Несторовича та директора Торг. Школи п. Д. Коренця. Річеву відповідь на заміти першого дискутанта вміщено в 26/27 ч. Г. К. Ч. і ця стаття дає вияснення теж більшости замітів п. дир. Коренця зроблених в Г. К. Ч. ч. 28—29; остає одначе ще кілька моментів, які потребують висвітлення, тим паче, що п. дир. Коренець принагідно, у статті про Торговельну Школу (Діло ч. 196) повернув ще раз до нашої дискусії. Всяка дискусія має доцільність лиш остільки, коли дійсно вияснює якісь важні питання, намічує шляхи практичної роботи або хоч будить колєктивну думку до праці над якимсь питанням. Тимто я радий хоч такій дискусії, яка виникла з появи моєї статті.

Основне, що я пропоную, це створення у нас кооперативної школи, зложеної фактично з двох шкіл: однорічної, для людей у віці від 14—18 літ, для підготовки крамарів, книговодців, молочарських працівників, взагалі професіоналів для сільських кооператив; другий, вищий відділ, це булаби дворічна школа, типу ліцея, з пару специялізаціями, для підготовки працівників великих кооператив і союзів. Вік учнів — 16—18 літ.

Пекуча потреба доброї школи для вишколу зокрема крамарів-професіоналів відчувається у нас здавна. Свіжо порушив цю справу наново кооператор В. Л. на сторінках Г. К. Ч.

(ч. 34). Не може бути, щоби справа залишилася на далі в сфері теоретичних розмов, треба справу ставити вже раз практично.

Ні одного ні другого типу школи не провадить нинішня Торговельна Школа Р. Ш.*). Тимто нас дуже дивує, як можна підносити заміт, що проєкт кооп. школи підкопує Торг. Школу, ба, що більше — грозить їй »знищенням«.

Але, хоч Торг. Школа нині не веде 2-літнього ліцея, то п. дир. Коренець виступає також по суті проти такого типу школи (2 роки студій після закінчення 6 кляс сер. школи старого, або 4 кляс нового типу). Учні з закінченою 6. клясою сер. школи не мусять бути якраз »ґімназійними відпадками«, як він пише у Г. К. Ч., бо-ж відомо, кілько молоді у нас не має просто змоги кінчити 8 кляс сер. школи, хоч вони й є цінним учнівським матеріялом, а не якимсь відпадком. До того не забуваймо, що ґімназія старого типу вже перестає існувати і будуть тільки 4 клясові ґімназії, рівні давним 6 клясам сер. школи. Вищий щабель після закінчення такої ґімназії — це якийсь фаховий ліцей. Що-ж тут може бути природнішого, як поставити свій добрий кооперативний ліцей?

Що більше: ми скажемо, що є нашим пекучим навіть національним завданням подбати про такий ліцей, використовуючи орґанізаційний період, коли ще нема забагато польських ліцеїв — бо тепер і одержати концесію легко і вимоги що до оборудування не будуть такі тяжкі, як пізніше, коли вже буде »надпродукція« цього типу приватних і публичних шкіл.

Думаю, що заходи біля одержання концесії на свій кооперативний ліцей треба би почати вже, поки не пізно.

Що-ж до існуючої тепер Торгов. Школи, то є прямо обовязком концесіонера (Р. Ш.) взяти нарешті в свої руки провід цією школою, яка найшлася у незавидному положенні і хворіє недостачою учнів (хоч польські і жидівські торговельні школи і курси переповнені українською молодю). Торг. Школа й так мусить, хоче чи ні, переорґанізуватися —і то найдалі до року, якщо має далі існувати. Очевидно — їй дорога одна: стати 4-літньою »торговельною ґімназією« після теперішніх законних вимог. Ті з її абсольвентів, які-б захопилися спілчанською ідеєю, моглиб по закінченні цієї »Торг. Ґімназії« — вступати на наш 2-літній кооперат. ліцей і той мігби підготовляти потрібний нам континґент вище кваліфікованих кооп. працівників.

---

*) По правді не знаємо, чому Т. Ш. носить додаток »Р. Ш.« (або давніше »Просвіти«), бо фактично обидві патронуючі установи втратили всі свої права що до завідування школою, яке перебрав у свої виключні руки директор школи. Навіть приймання і звільнювання учительських сил, визначування платень і т. д. відбувається його особистим рішенням.

Розуміється, що т. зв. однорічний курс абітурієнтів стане вже за рік—два мабуть неактуальною формою навчання, бо те, що може вистарчити по 1 році фахового навчання після 8 літ середньої школи — рішучо не вистарчить для молодця, який закінчив тільки 4 кляси нової ґімназії (=6 кляс ґімназії старого типу). Рівень умового розвитку і життєвого досвіду буде рішучо невистарчаючий для відповідальної праці.

Зате булоби, на мій погляд, бажане підготовляти ґрунт для того, щоби відновити при кооп. ліцею »Вищий Кооп. Курс« того приблизно типу, як той, що його вів у 1929 році РСУК*).

Вкінці мушу заняти увагу шан. читача ще одною справою. Хто читав мої статті в Г. К. Ч. і Кооп. Респ. без упередження, той вичув їх будуючу інтенцію. Тим прикріше вражає, коли п. дир. Коренець у своїх статтях покидає спокійний зрівноважений тон. У »Ділі« (ч. 196) він називає заміт, що Торг. Школа не виховує молоді в кооп. дусі, »напастю одного з наших кооператорів, поміщеною в Г. К. Ч., орґані РСУК«. Цей тон прибирає особливо різкого присмаку, коли пригадати, що не я був першим, хто підніс такий заміт проти Торг. Школи. Був ним директор РСУК, п. Іван Филипович, який 10. червня ц. р. в промові на вечері учасників зїзду Окр. Союзів, натякнувши на свою участь в зїзді абсольвентів Торг. Школи, висловив погляд, що треба нам творити свою суто кооперативну школу*).

Думаю, що п. дир. Коренець візьме назад свій образливий вислів, бо хіба не мав на думці назвати »напасником« також директора РСУК. Взагалі не треба зачіпати осіб, де вони говорять про справу а не торкаються осіб. Коли аж дві особи підносять прилюдно той самий заміт, то очевидно справи не вдасться залагодити тим тільки, що назветься критичні голоси »напастю«.

Також не годилося підсувати мені інтенції нехтування тих (нечисленних) теперішніх кооперативних працівників, які вийшли з існуючої Торг. Школи. Фактом є, що тих осіб є небагато

*) Дуже мені прикро констатувати, але в інформації п. дир. Коренця про цей Курс (Г. К. Ч. ч. 28—29) вкралася знову деяка неточність. Що В. К. К. відбувався в домівці Торг. Школи — це правда, але за нормальною оплатою домівки. Всі кошти, звязані з веденням курсу, оскільки не вистарчали оплати учнів, покрила каса РСУК. Також програма курсу була в цілости програмою РСУК і тільки формально, з огляду на використання концесії Торг. Школи, перед владою фіґурувала програма Торг. Школи. Кооператори-викладачі на курсі, це були ті особи, яких запросив РСУК.

*) На тому зїзді абсольвентів Т. Ш. першого дня зїзду, як доносив »Новий Час«, з дня 11. червня ц. р., ухвалено творити станову орґанізацію абсольвентів Т. Ш. при Союзі Купців, і щойно на другий день, може під впливом критичного голосу директора РСУК — змодифіковано цю постанову.

а дійшли вони до кооперативної освіти і свідомости головно самонавчанням.

Спокійна й річева дискусія, (без особистих диґресій), над важною справою нашого кооперативного ( і торговельного) шкільництва є бажана, а навіть конечна, особливо тепер, в моменті реорґанізування всього фахового шкільництва в Польщі.

**К. Коберський.**

## *КООПЕРАЦІЯ В ПОЛЬЩІ*

### ДЕЩО ПРО СТАН МОЛОЧАРСЬКОГО ПРОМИСЛУ В ПОЛЬЩІ.

В Польщі є тепер 4325 молочарень; в тім числі є 3050 приватних, решта кооперативні.

З усього числа молочарень є 13 % змеханізованих, притім кооперативні є змеханізовані на 95%, а приватні всього на 69% . У центральних воєвідствах є змеханізованих 2,7%, у східних 1,2%, в полудневих 0,6 проц.

Між усіми молочарнями є 68% малих, що переробляють пересічно до 300 л. молока денно. У тернопільському воєвідстві є низка молочарень з перерібкою пересічно до 130 літрів денно.

### ОРҐАНІЗАЦІЙНА ЗМІНА В »СПОЛЕМ«.

Як відомо, організаційну працю в округах і повітах в межах польського спожив. союзу »Сполем« виконували донедавна Окр. Кооп. Ради. Така рада, обирана на щорічних зїздах делеґатів кооп-тив кожної округи, мала завдання вести всю освідомлюючу кооп. роботу в окрузі (округом є район кожної товарової складниці; при »Сполем« прим. є окружна рада у Львові на цілу Галичину, як паралельний орґан до львівської гуртової складниці цього-ж союзу).

Одначе в практиці виявилася (природна) потреба дальшої децентралізації організаційної роботи. Деякі Окружні Ради з власного почину поділили свій терен на райони, а для кожного району визначають делеґатів (або мужів довіря). Такий районовий має бути другом і опікуном кооператив свого району. Має дбати про те, щоби кооперативи поширювали кооп. пресу й літературу, обсилали всі кооп. наради, зїзди й курси, влаштували День Кооперації та придержувалися торговельної вірности до своєї кооп. гуртівні. Він мусить добре орієнтуватися в господарських, торговельних, податкових і правних справах.

## *ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА*

### МОРАТОРІЯ НА ХЛІБОРОБСЬКІ ДОВГИ В ЮГОСЛАВІЇ І РАДИКАЛЬНА ЗНИЖКА ВІДСОТКОВОЇ МІРИ.

Югославянська рада міністрів затвердила новий закон-декрет, яким відрочено до 1. вересня 1935 р. всі рільничі зобовязання, на підставі виміни старих векслів на нові. Відсоткова стопа для рільничих зобовязань, затягнених по фінансових установах, обнижена з 6 на $4^1/_2$%, а для довгів у приватних осіб — на 1%.

Дотеперішні засоби для облегчення положення рільників не дали результатів. Цим новим декретом уряд хоче вступити на іншу дорогу, не маючи однак, як заявив міністр хліборобства, ніяких етатистичних замірів.

Вийшов теж декрет про великі публичні роботи, зокрема про будову нсвих доріг і мостів та направу існуючих.

## ЦІНИ ЗА РІЛЬНІ ПРОДУКТИ В Р. 1928. І 1932—34.

»Мали Рочнік Статистични« за 1935 рік приносить таке зіставлення цін в календарних роках:

(Пересічні річні ціни в злотих п.).

| | 1928 | 1932 | 1933 | 1934 |
|---|---|---|---|---|
| пшениця | 50,67 | 24,65 | 25,29 | 17,83 |
| жито | 41,61 | 20,14 | 15,68 | 13,40 |
| ячмінь на кашу | 38,96 | 17,77 | 13,71 | 12,90 |
| овес | 38,45 | 17,76 | 12,33 | 11,75 |
| гречка | 41,24 | 18,25 | 15,10 | 15,40 |
| горох | 52,08 | 22,04 | 19,19 | 19,15 |
| картопля до їди | 9,69 | 4,21 | 3,71 | 3,54 |
| фабр. картопля | 7,58 | 3,35 | 2,96 | 2,84 |
| безрога (жива вага) | 1,92 | 0,84 | 0,87 | 0,68 |
| яйця | 1,58 | 0,76 | 0,66 | 0,55 |
| молоко | 0,31 | 0,19 | 0,16 | 0,15 |
| робочий кінь | 409,00 | 147,00 | 144,00 | 162,00 |
| молочна корова | 456,00 | 133,00 | 142,00 | 155,00 |

## КІЛЬКО ХЛІБОРОБ ДАВАВ ЗА ВИРОБИ ПРОМИСЛУ.

В тім самім »Річнику« находимо теж дуже цікаві обчислення з области т. зв. ц і н о в и х н о ж и ц ь. Ось скільки приходилось платити хліборобові за промислові товари — беручи на увагу спад цін:

| | | в господ. роках | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1914. р. | 1927/28 | 1928/29 | 1932/33 | 1933/34 |
| **в кільоґрамах жита:** | | | | | |
| за плуг | 134 | 100 | 130 | 237 | 276 |
| за суперфосфат 10 кґ. | 35 | 20 | 26 | 40 | 51 |
| горнець емал. 10 шт. | 61 | 51 | 64 | 158 | 182 |
| мадополям 10 м. | 61 | 53 | 67 | 93 | 108 |
| нитки № 50 10 шп. | 17 | 20 | 25 | 41 | 49 |
| цукор 10 кґ. | 46 | 36 | 47 | 90 | 111 |
| сіль 10 кґ. | 6 | 8 | 10 | 22 | 28 |
| вугіль 100 кґ. | 23 | 15 | 23 | 43 | 48 |
| нафта 10 л. | 13 | 13 | 18 | 35 | 42 |
| **в кільоґрамах безроги живої ваги:** | | | | | |
| за плуг | 23,0 | 20,8 | 22,1 | 45,8 | 45,6 |
| за суперфосфат 10 кґ. | 6,1 | 4,2 | 4,5 | 7,9 | 8,5 |
| горнець ем. 10 шт. | 10,5 | 10,6 | 10,9 | 30,6 | 30,0 |
| мадаполям 10 м. | 10,5 | 11,1 | 11,4 | 17,9 | 17,8 |
| нитки № 50, 10 шп. | 2,9 | 4,2 | 4,3 | 8,1 | 8,1 |
| цукор 10 кґ. | 7,8 | 7,4 | 7,9 | 17,4 | 18,4 |
| сіль 10 кґ. | 1,0 | 1,7 | 1,7 | 4,2 | 4,6 |
| вугіль 100 кґ. | 3,9 | 3,1 | 3,9 | 8,2 | 8,0 |
| нафта 10 л. | 2,2 | 2,6 | 3,1 | 6,8 | 7,0 |

## ОЗНАКИ ОСЛАБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРІЗИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

Інж. Кліндера, голова найбільшого Центрального союзу („Ustředni Jednota“ сільсько-господарських кооператив в Празі) недавно опублікував провізоричні дані про діяльність цього союзу в 1934 році. Основуючись на цих

даних, ми можемо констатувати ослаблення крізи в Чехословакії та перехід економіки країни до більш нормальних умовин життя. Приведемо тут найцікавіші з цих даних.

Кількість членів Центрального союзу досягла з початком б. року 4.145 правних осіб, тоб то на 29 членів більше, порівнюючи з тою кількістю членів, що була в Центральному союзі в попередньому році. Серед цих членів було 1929 кампелічок, тобто кредитових кооператив системи Райфайзена, та 17 кредитових кооператив системи Шульце-Деліча. Взагалі Центральний союз є центральною касою для своїх членів-кооператив. Сальдо вкладів кампелічок до Центрального союзу досягло з початком 1935 р. 2.155 мільонів Кч., тоб то, воно остало на тому самому рівні, що і в початку 1934 р. Таким чином, констатуємо припинення відпливу вкладів і, безумовно, поворот до ліпшої господарської ситуації в Чехословаччині.

Не завважено також підвищення попиту на позички з боку членів-кампелічок. В 1934 цей попит не піднісся, порівнюючи з роком 1933; а саме — він осягнув 1.485 мільонів Кч., що складає приблизно 68% суми вкладів, які були в розпорядженню кампелічок.

Прибутки останніх (т. то членів Центрального союзу) перевищували майже на 10 мільонів Кч. прибутки попереднього року, резервні фонди перевищили 90 мільонів Кч., що є більш як 4% вплачених вкладів.

Кооперативні торговельні централі, що функціонують поруч Центрального союзу і в тісному з ним звязку (»Кооператіва« та »Аґрасоль«) продали до 1. XII. 1934 біля 114.000 ваґонів збіжа за 785 мільонів Кч., тоб то, рівняючи з 1933 роком, на 15.600 ваґонів більше, а у вартости — на 164 мільони Кч. вище.

Слід підкреслити, що згадані кооперативні орґанізації одержали в 1934 році пересічно за ваґон біля 6.900 Кч., тоді як в попередньому році ця пересічна не перевищувала 5.700 Кч.

Можна констатувати також підвишку операцій в 1934 році, порівнюючи з 1933, в Торговельному обєднанні молочарських кооператив. В 1934 році це обєднання продало 179 ваґонів масла, сиру, тварогу й яєць за 23 мільони Кч.

Всі зазначені вище факти свідчать, що економічна кріза в Чехословаччині починає втрачати свою гостроту, та що є всі ознаки повільного покращання конюнктури.

**С. Б-ський.**

---

## *З ПРЕСИ І ЖИТТЯ*

# З приводу одної фікційної проблєми

Мої уваги до статті п. Кононенко в січневому числі »Кооп. Республики« викликали, як і треба було сподіватись, відповідь авторки, — у львівському орґані »Союзу Українок« — »Жінка« (ч. 7 з дня 15. IV. 1935), затитуловану ідентично, як і згадана стаття в »К. Р.«, а саме: »Економічна незалежність жінки«*).

Загально кажучи, відповідь п. Кононенко належить, на жаль, до того рода відповідей, що викликають до себе не стільки обєктивне зацікавлення, скільки провокують безліч (деінде не до подумання) дрібязкових — з конечности — дискусій; мають на меті, як побачимо, не так вияснення порушених у моїй нотці проблєм, ще більше їх заплутуючи, як: з місця розторощити

---

*) Ця моя репліка була написана зараз же по появі відповіді п. К-ко в »Жінці«, але із за незалежних від мене причин появляється зі значним спізненням — так само зрештою, як і відповідь п. К. на мої перші зауваги. При читанні статті це слід мати на увазі, щоби розуміти деякі уступи.

»в прах« партнера в дискусії; принаймні силкуються викликати у читача такий ефект, враження. І дійсно, п. К-ко, своїм звичаєм, більше дає вираз здивованню, констатує, здогадується, самовпевнено твердить, а навіть, беручись викладати мої здогадні, мовляв, позитивні (т. то вже не критичні) погляди на жіноче питання, підсуває мені неґативно-вороже відношення, якщо не до цілої другої половини людства, то до українського жіноцтва — в кожному разі; і головно з цього боку намагається мене заатакувати; але при всьому тому п. Кононенко й цим разом нічого не доказує, не аналізує, не вияснює, не розвязує. Ось чому і відповідь її не може бути останнім, — як би то бажане було, — голосом у дискусії.

Затамовуючи однак зрозумілу покусу відразу перейти до дискусії над суттю справи, змушений до того полемічною манєрою п. К-ко, я дам спочатку пару вияснень чисто формальної і особистої натури, щоби »відбути« так найдрібніші закиди. Насамперед — що до браку у мене мужности, яка, мовляв, заховалася собі вигідно за ініціялки В. Л. — Коли б п. Кононенко справді не бракувало вдумчивости й застанови, то вона могла б зовсім легко й просто здати собі справу з того, що уваг до статей та ще й не підписаних повним іменем, не може хіба й не сміє робити н і х т о з поза членів редакції. З цього ясний, як день божий, був би висновок, що В. Л. без сумніву мусить мати якесь відношення до редакції »Кооп. Республики«. А як приймемо до того ще на увагу, що всі прочі редакційні нотки до статті пані Кононенко не підписані зовсім, то хіба й для п. К. стане ясним, що погляди (заміти), підписані буквами В. Л. є і н д и в і д у а л ь н и м п о г л я д о м о д н о г о (з двох) ч л е н і в р е д а к ц і ї. А якщо ходить про редакцію »Кооп. Республики«, то на львівському, бодай українському ґрунті читачам »К. Р-ки« букви В. Л., як здається, не творять безнадійної таємниці і можуть легко стати відомі, доказом чого може бути, ну, хоч би вже добрий десяток приватних дискусій з автором згаданої нотатки саме на тему, що ми її ось якраз і маємо нагоду прилюдно обговорювати. Що скриватися за власні початкові букви мені навіть не прийшло на гадку, випливає ще й з того простого факту, що редакційні, навіть індивідуальні уваги не є в звичаю підписувати повним назвиськом. Навпаки, більше видалось би дивним і незвичайним, коли б вони були повністю підписані; — дивним для тих, хто п. В. Л. знає, і однаково байдужим для тих, що його не знають. Ось так в дійсности виглядає справа мужности — розуміється, по хвилевій застанові над нею.

А зрештою, нотка була написана з розмислом збудити дискусію, в якій — річ зовсім певна — В. Л. не міг би не відслонити цього свого останнього заборола, бо доперва тоді, а не раніше, як думає п. К-ко, дійсно виявився б у нього брак мужности. А якщо б дискусії не було, — то чи була б, чи заходила б обєктивна конечність себе називати?

Друга справа — суто редакційної натури; торкається скорочень статті п. Кононенко, що викликали таке невдоволення авторки. Згадую про них лиш тому, що це питання зачепила п. К-ко в звязку з моєю особою та тому, що м. ін. і мені довелося редаґувати її статтю, коли то й повстали мої заміти до неї. Справді, коли викидається поважну що до розмірів частину праці співробітника, то це річ, безсумніву, менше приємна, — і для редакції. Не значить це однак, що редакція не мала — на мою гадку — слушности, т. то узасаднень того, що зробила. Річ бо в тому, що — як читач сам може переконатися — місця, випущені в »Кооп. Р-ці« (а видруковані авторкою в »Жінці«), відносяться, коротко кажучи, до результатів психотехнічних і фізіольоґічних дослідів над працездатністю жінки. Уважаю таку операцію над статтею п. Кононенко зовсім оправданою. Коли хочете, мої особисті мотиви, що ними я піддержав рішення редакції в тій справі, були ось які: найголовніший з них — це певного рода недовіря до тих висновків — як вони зреферовані п. Кононенко; недовіря, узасаднене в свою чергу тим, що п. К-ко оперла згадані висновки на зовсім випадковій літературі предмету (наведеній теж авторкою в »Жінці«).

Між ін. з доволі богатої чеської психотехнічної літератури п. Кононенко цитує всього... одну працю (статтю з 1925 р.). Вражає далі часовий відступ між тою працею і книжкою Біне (про пол і письмо!) з... 1903 р. Так гей би в міжчасі не появилося нічого на ту тему. Інша література подана зовсім недбало: без зазначення, навіть, місця і року видання, що є вже абсолютно недопустиме в поважних наукових виданнях і... працях. Видно авторка зовсім не здає собі справи зі значіння точного біблїоґрафічного цитату; бож, прецінь, вже ця одна, м. ін. дуже важна обставина схиляє до підозріння, що авторка з автопсії не знає тих праць, які вона цитує, а знає їх лише з другої руки (спосіб цитування не зовсім сумлінний і гоноровий). Це було б ще допустиме, зрозуміле і не викликало б ніяких сумнівів у людини, яка вже попереду здобула собі в даній области авторитет своїми науковими працями, але не у такого новика-аматора в психотехніці, яким є п. Кононенко, яка щойно, як здається, в »К. Р.« дебютовала статею будь-що будь на поважнішу (хоч і вельми дискусійну) тему з претензією (на жаль, лише з претензією — як далі побачимо) на наукове її трактування.

Річ ясна, що ніхто з редакції не поносить вини за те підозріння, навіть, якби воно виявилося й безпідставним, — тільки сама авторка через свою щонайменше недокладність.

Мені в свій час довелося довше студіювати психольоґію і м. ін. психотехніку; тому вартість цього рода доказів мені добре відома, щоби надавати їм аж таку, майже ревеляційну доказову силу (значіння), як про це думає, з фанатичним переконанням неофіта в психольоґії, авторка. Зрештою, не треба сягати аж до психотехніки, щоби виробити, і для такої загальної теми, яку вибрала для своєї статті авторка, достаточно узасаднити переконання про р і в н у к в а л і т а т и в н у  в а р т і с т ь  женщини і мущини, та щоби довідатися, що ріжниці, які заходять між ними в кожному конкретному випадкові (а не загально, як у п. К.), є скорше квантитативні (як що можна так висловитися); полягають тоб-то у степені розвинення тих чи інших фізичних і психічних здібностей (прикмет), якими однаково обдаровані є мужчина і женщина. Вистарчило покликатися в цій справі на 1—2 авторитети — зацитувати їх погляди, хоч би напр. Т. Ґ. Масарика, — і досить. Тим більше, що читачам »Кооп. Р-ки« (не психотехнічного журналу) не були потрібні — на мою думку — аж такі спеціяльні, до недавна д. модні, докази про згадану вище рівновартність женщини і мужщини — як психотехнічні.

Не без впливу на долю статті п. Кононенко в »Кооп. Республиці« залишилося й те, що в статті на тему про економічну незалежність жінки вони були... зайві. Свідчить про це м. ін. і факт, що вони осталися без впливу на висновки, до яких дійшла авторка в своїй статті і які зовсім добре випливали з деяких ін. її розумовань. А вже найбільш вимовним доказом цього є другий, ідентичний факт, що згадані психотехнічні висліди зовсім не вплинули на хід полєміки п. Кононенко зі мною на стор. »Жінки«, де вони є м. повністю наведені. З них авторка не видобула ніяких арґументів проти моїх закидів, ба навіть приписуваних мені поглядів; бо ж їх там фактично й немає. Не досить бо тільки навести те, що було викинене! Стоять вони собі й у статті в »Жінці« збоку, наведені, мабуть, з власної подразненої амбіції більше, ніж з річевих мотивів.

Тож психотехнічні докази п. Кононенко, як це й досі залишається фактом, є зовсім байдужі і для самої річи, і для дискусії, не вносячи до неї нічого нового, цікавого й корисного. Не перечу ще тим самим, що для учасниць конґресу, в докладі, така психотехнічна диґресія прелеґентки була може цікава і потрібна, але в »Кооп. Р-ці« — я в цьому глибоко переконаний, — вона була би зовсім не на місці, не кажучи вже про ті підозріння, про які була мова вище.

З уваги на все вищесказане, треба думати, що, опускаючи в ст. п. К-ко

дотичні місця, редакція »Кооп. Р-ки« робила це тільки в добрих інтенціях, в кожному разі без наміру пошкодити, а навпаки — лиш помогти репутації авторки; і за зле їй цього брати ніяк не можна.

Пані Кононенко закидає мені, що я в своїх критичних заввагах шукаю лише неясностей. Закид — принайменше дивний, так, гей-би неясности не були ніякими провинами; от так собі — дрібниці, не варті ніякої уваги, які можна оминути, пробачити. Але чиж не ясно, що неясности, а особливо коли є їх подостатком, майже на нівець зводять всі зусилля автора? Чиж неясність вислову не є безпечним свідоцтвом неясности, змішаности думки?

Далі п. К-ко закидає мені, що я у своїх заввагах не подав ґрунтовної критики її поглядів, вбачаючи в тих моїх заввагах лише самі »слова й слова«. Та від цього закиду й від обовязку боронитися перед ним звільняє мене вже хоч би той факт, що сама п. К-ко, зовсім згідно з моїми початковими намірами, називає ті мої завваги замітками. Адже ж в замітках не могло бути мови про ґрунтовну критику. Моїм завданням було лише звернути увагу на деякі сутні недомагання в статті п. Кононенко. Нічого більше! А що в тій цили я вжив самих лише слів, то щож? Поки людина не може дискутувати й порозуміватися ніяким іншим способом, відповідальність за це спадає на цілий рід людський. Вся річ, отже, не в словах, а в тому, чи ужиті слова (і речення) відповідають річи — в даному разі фактам і тим думкам, які хотів висловити дотичний автор. Зрештою, в своїх заввагах я звернув увагу на деякі факти сучасного життя, що стоять у яскравій суперечности з твердженнями п. К-ко.

Загально відомо, що — за вимогами елєментарної льоґіки — кожне слово має відповідати завсігди одній і тій самій річі, т.-то мати один і той сам сенс, якщо ми хочемо оперувати поняттями, з яких маємо побудувати наукову працю. Це безсумнівне.

І ось, саме в цій площині треба шукати причин і спонук, які викликали появу моїх замітів до статті п. К-ко, котра зовсім довільно оперує неусталеними поняттями (виразами), тоб-то послуговується ними, їх наперед не усталивши, точно не окресливши їх обсягу і змісту (сенсу). А такої бодай точности ми є в праві, навіть обовязані вимагати. Бож ніде інде ми від п. К-ко ще не мали нагоди почути й не знаємо, що вона під даними (спірними, зрештою) поняттями розуміє, до речі, ні разу навіть не покликуючись на якийсь науковий авторитет в даній ділянці

Виткнені мною п. К-ко неусталені, загальникові й неясні (в неясному сенсі вживані нею) поняття та вирази, є ось які: право на працю, суспільна повинність, суспільна необхідність, нормальний розвиток народу, економічна незалежність взагалі, а зокрема жінки та ще й спеціяльно від мужчини. Я обмежився тільки до найголовніших, засадничих, наймаркантніших; а міг би навести їх більше, колиб ходило, наприклад, про льоґічну структуру згаданої статті, т. то про хід думок її авторки, або про точність висновків з огляду на їх передпосилки і т. п. Але, щоби зілюструвати манєру думання п. К-ко спинюся на тій, м. ін. найголовнішій позиції, що її так завзято вона обороняє в своїй останній статті в »Жінці«.

П. Кононенко має повну рацію, коли каже, що я зовсім не розумію основної думки її докладу. Свята правда! Але в тім-то й ціла річ, що саме ця, основна теза авторки є цілковито незрозумілою — і саме з огляду на те, що в ній дотичні поняття уживаються в неясному, нездефініованому сенсі. П. К-ко ще й досі, мабуть, переконана, що вона ясно зазначила, що вона розуміє під економічною незалежністю жінки (ще раз цитує в »Жінці« те саме місце), кажучи, що »під економічною незалежністю жінки розуміємо (хто? — В. Л.) тут право самостійного (незалежного від мужчини) здобування собі засобів на життя«. — Прошу тільки звернути увагу на підкреслені мною слова, бо коли їх ужито, то вони мають щось значити і до чогось зобовязувати; якже-ж ні, то краще було їх зовсім не вживати, т. то інакше формулувати свою думку (чого вимагає згадана вище точність).

По перше, п. К-ко називає тут, т.-то в своїй дефініції економічну незалежність правом. Отже не знати, що вона в дійсности має на увазі, кажучи про економічну незалежність жінки: право чи факти; а це ж момент першорядного значіння для належної постановки і вирішення проблєми. Виходилоб, що для п. К-ко економічна незалежність — це не реальний факт господарського життя, а тільки право (!?). Хай же ж п. К-ко дасть тепер відповідь на питання: чи якесь поняття, з одної галузи наук, що має відповідати якійсь певній річи, можна дефініювати при помочи поняття, зачерпненого з другої галузі наук, яка м. ін. по своїй льоґічній і матеріяльній структурі є зовсім відмінна (право належить до т. зв. нормативних наук) від тамтої. Чи, дійсно, право на економічну незалежність те саме, що й економічна незалежність, яко така? Чи одно поняття покривається другим і чи можна, не вносячи замішання в правильний, методичний хід думок, довільно одно з них визначати за допомогою другого? Чи п. К-ко здає собі справу з елєментарної і засадничої ріжниці між тими двома поняттями, що належать до двох ріжних площин думання, досліду і т. п.? І з уваги вже хоч би на це одно, чи не заслуговує дефініція економічної незалежности (жінки), яку подала нам п. К-ко, на те, щоби скваліфікувати її, як неясну, неточну і просто хибну, поплутану?

Тож, в дійсности неясно, в якій площині має бути — на думку п. К. — розвязана проблєма — назвім її поки що так, як хоче того п. К-ко — економічної незалежности жінки від мужчини: в правній чи економічній площині, чи в обох разом? І чи не є тут, в дійсности, дві проблєми, з котрих одна, а саме та, на якій так настоює п. К-ко, — на мій погляд, — є фікційною? А що найважніше і найцікавіше: в яку площину ставить розвязку цього питання сама п. К-ко? Бо від цього залежить і спосіб трактовання, ну і можливість тої чи іншої розвязки самої справи. У п. К-ко обидва аспекти проблєми перемішані й поплутані: п. К-ко дефініює екон. незалежність, як право, а трактує, як економічну проблєму. І ця неметодичність (поруч зазначених мною передше) є м. ін. джерелом богатьох непорозумінь, як побачимо далі.

Та цими увагами не вичерпується зміст моїх замітів. Возьмім з наведеної вгорі дефініції ще й інше поняття: економічна незалежність, або краще економічне унезалежнення жінки. Коли говоримо про економічну незалежність, а особливо, коли мова про це, як про проблєму до розвязання, т.-то про осягнення чогось, що в реальному житті ще не існує (за що жінки боряться!), то зовсім на місці є припущення, що існує стан противний, а саме: економічна залежність жінки від мужчини, як факт, з яким треба боротися*). І чиж не краще, льоґічніше було б, коли б п. К-ко спершу сказала нам дещо конкретніше про ек. залежність жінки від мужчини, про прояви тої залежности, на фактах доказала, або хочби зілюструвала їх існування; а доперва потім взялася говорити про унезлежнення. Ця ж бо вимога випливає з поваги самої проблєми, як проблєми. Тоді може униклося б зайвих дискусій і набулося б певности, що воюємо не з вітряками, а з дійсним злом; при чому може би виявилися й фактичні розміри у нас того лиха.

Із за браку саме такого, річевого підходу до проблєми економічної незалежности жінки, всі твердження п. К-ко, на жаль, як і вона сама це признає, є лиш твердженнями; позбавлені всякої льоґічно зобовязуючої вартости і сили. І тому саме закрадається підозріння, чи часом і сама авторка не стала жертвою ілюзії, піддавшися принаді краснозвучних виразів без конкретного змісту, вартість яких є відома освіченій суспільности від кінця 16 ст.

---

*) Все, що п. К-ко говорила в своїй ст. в К. Р. про економічну залежність жінки є заг. явищем госп. життя, а не якимсь суто жіночим питанням; а зрештою, існує у Львові м. ін. дві укр. фабрики, яких власتительками і фактич. управительками є жінки, — в тих отже фабриках жінки робітниці є залежні від жінок, а не від мужчин; ба що більше — залежні від них і мужчини!..

Таку саму вартість мають і деякі висновки авторки (вониж бо випливають з неясних засадничих тез, ба навіть просто непродуманих тверджень*).

(Кінець буде). **Виталій Левицький.**

*) Який сенс, яку вартість має, і чи значить що небудь, ну, хоч би такий (перший ліпший) пасус: »Про нерозуміння паном В. Л. суспільного значіння проблєми (і т. д.)... свідчить і його обурення проти моїх тверджень, в яких я висуваю моменти суспільно-економічного порядку« — досі м. ін. все в порядку, але далі: »що творять етичну основу в боротьбі жінки за право на працю« (»Жінка«, ст. 5, кол. 1.). Що чого в дійсности є основою? Здається, щкода енерґії і часу, щоб з цього твердження виплисти на чисту воду.

# ГОНОРА ІНФІЛЬД

Секретарка Бритійського Союзу Жінок Кооператорок, померла в Парижі 14. серпня ц. р.

Пані Інфільд народилася в 1882 році в місті Ноттінґем (в Англії). Студіювала історичні науки та при тім заінтересувалася живо соціяльним життям взагалі, а кооперативним рухом зокрема, ставши його горячою прихильничкою. В р. 1917 її запрошено на приватну секретарку до п. Llerelyn Davies провідниці руху жінок кооператорок, а в 1922 році вона стала секретаркою англійського жіночого кооперативного Союзу (»Ґільди«); з оснуванням Міжнародньої Кооп. Жін. Ґільди стала її ґенеральною секретаркою. В цьому характері заслужилася дуже для розбудови руху жінок-кооператорок, навязуючи й піддержуючи звязки з жіноцтвом всього світу. Своєю милою вдачою та дійсно міжнароднім (а не вузьконаціональним) підходом до справ вона зуміла в короткому часі зискати для своєї ідеї великі гурти прихильниць в многих країнах. Про розвиток цього руху вона постійно інформувала на сторінках »Міжнароднього Кооперативного Огляду«.

За її особистим підпертям принято в члени Міжнар. Союзу Жінок Кооператорок також наш Союз Жінок Кооператорок.

Зі смертю Гонори Інфільд зійшла з життєвого шляху найкраща ідеалістка, людина, що творила новий тип жінки-суспільниці. Вона вірила в краще майбутнє всього людства, не лиш свого англійського народу.